Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 167 (10764) | 1978 чылдың июль 19, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

«Салют-6» — «Союз-29» — «Прогресс-2»: шинчилелдер уламчылавышаан

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). «Салют-6»—«Союз-29»—«Прогресс-2» космос комплекизиниң иштинде Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң ажылы бир ай болган.

Июль 17-де «Кристалл» агрегатка баштайгы технологтуг шенелдени дооскан. Ону «Салют-6» станцияга чүк сөөртүр «Прогресс-2» корабль чедирип келген. Шенелденин сорулгазы болза чартык дамчыдыкчы материалды алыры болур. Оон мурнуу чарыында космонавтылар ол агрегатты эптээн болгаш ажылдаарыңа белеткээн. Эн таарымчалыг ажылды хандырары-биле кылган бүгү операцияларны автоматтыг күүседип кылган. Дензи чок байдалга эн-не баштай монокристаллды тургузарын капсуланы электри-биле изидер камерага шимчедип тургаш, боттандырып чоруткан. Орбитаның комплекизинин иштинде ажылдап турар ийи технологтуг агрегаттар бар. Шлюз камеразында турар «Сплав» деп агрегаттан ылгалыштыр «Кристалл» станцияның аргыжар кезээнде туруп турар.

Июль 17-де космонавтылар сеңтелге ажылын кылып, ам болур шенелделерге фотоаппараттарны белеткеп алганнар.

Хүнүн ийиги чартыында «Сплав» агрегатка эвлеглиг технологтуг шенелдени планнаан.

Медицина контролююн сан-түнү-биле болгаш экипажтың илеткелдери-биле алырга, Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң кадыкшыл байдалы эки. Командирнин судалы минутада 65 катап, бортинженерниң судалы 60 катап согар. Дамыр базыышкыныңың хемчээлдери мөнгүн суглуг чагының 120/65 болгаш 130/60 миллиметринге деп.

Чер чоогунуң орбитазында эртем шинчилелдериниң программазы чедишкиннин-биле күүсеттинин турар.

ЭҢ ЧУГУЛА ЗВЕНО

Бодунуң эң чугула звенозу партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин, ролюн улам бедидеринче, оларны быжыглаарынче партия доктаамал кичээнгейни салып келген белгаш салып-даа турар. СЭКП-ниң XXV съездизинге партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелинде мынча дээн: «Амгы үеде партия эге организациялары бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге идепкейлиг салдар чедирер, коллектив бүрүзүнге демниг ажылыштың болгаш чогаадыкчы дилеп тывыышкынның байдалдарын тургузар дээш, кижилерни кижизидер, оларның ажылкининиң, эмдыралының байдалдарын экижидер дээш доктаамал сагыш салыр ужурлуг».

Бүгү чурттаазында ышкаш, бистиң республиканың партия эге организациялары саңгыр чылдарда идея болгаш организас талазы-биле улам быжыгып турар. Амгы үеде республикада 450 ажыг эге организация бар. Оларның составында 290 бригада, цех парторганизациялары болгаш 254 партбөлүктер бар. Олар күш-ажылчы коллективтерге партияның политиказының шуут боттандырыкчылары, массаның өзулуг организакчылары болгаш башкарыкчылары-дыр.

Парторганизация бүрүзүнүң дайынчы арга-шинээзи, оларның авангардчы ролю коммунистерниң идепкейинден, оларның санындан, шынар составындан улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш саңгыр чылдарда партия Кызыл хооркомунуң болгаш райкомнарның база эге организацияларның талазындан бо чугула айтырыгже улуг кичээнгейни салып турар. Маңаа холбаштыр бир чижекти көрзелиңер.

Ийи чыл бурунгаар «Росводпром» каттыжыышкынының демир-бетон кылыглар заводунга партия эге организациязы (секретары С. Сапова) тургустунуп турар үеде ооң үчёдунга чүгле 8 коммунист турган. Ындыг эвээш кижи чаа бүдүрүлгениң бүгү талаларынга, ооң хей санныг коллективинге партийжи, дээштиг салдарны чедирери берге болуру чугаажок. Ынчангаш партия эге организациязы мурнакчы ажылчыннар-биле бодунуң хүрээлеңин өстүрериңче доктаамал кичээнгейни салган. Ам ооң үчёдунда 19 коммунист болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттар бар. Эге организация сан-даа, шынар-даа талазы-биле улам өзүп быжыгып, бүдүрүлгечи коллективке организакчы болгаш башкарыкчы улуг күш болу берген. Ооң ачызында завод республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң одуруунга доктаамал киирип келген болгаш онгу беш чылдың үшкү чылының планын хуусаа бетинде—ССРЭ-ниң Чаа Конституциязының бир чыл оюнда күүседир деп бедитиен хүлээлгени алгаш, ам август айның үлүүнде ажылдап турар. Мында ажылчыннарның политиктиг болгаш техниктиг өвредилгезин, оларның ортузунга социалистиг чарышты эки организастаан. Хей-ниити организацияларының болгаш профилактика чөвүлелиниң ажылын күштелдиргининден күш-ажылдың база хей-ниитиниң корум-чүрүмүн үрзэр чорук коллективте дыка эвээжээн.

Күш-ажылчы коллективтиң дайынчы өзүз, ында чоруттунуп турар бүгү ажыл-херектиң өзулуг организакчылары болгаш башкарыкчызы болу берген, үстүнде көргүскенивис дег партия эге организациялары бистиң республикада эвээш эвес. Кызылда 48-ки тудуг эргелелинде, «Шамбалыг» совхозта, «Тээли» совхозтуң Зэр-Хавак сүт-бараан фермазында, Тываның даг-дүгү арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинадының энергоцегинде болгаш өске-даа коллективтерде партия эге организацияларын ындыгларга хамаарыштырып болур. Олар мурнакчы ажылчыннар-биле боттарының хүрээлеңин доктаамал немеп өстүрбүшаан, бүдүрүлгеге болгаш хей-ниити амыдыралынга коммунистерниң авангардчы ролюн, идепкейин улам бедидеринче, кижилер-биле ажылды күштелдиреринче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Ынчалзажок чамдык партия эге организацияларында коммунистерниң саны чыл-чылы-биле өспейн турар болгаш коллективке оларның партийжи салдары кошкак болуп турар. Каа-Хем районнуң чамдык улуг совхозтарында партия эге организацияларында коммунистерниң саны эвээш болуп артпышаан. Кызылда алды чүс ажыг кижилиг «Тудуг кезектери» комбинатта чүгле 30 хире коммунистер бар. Ол ышкаш сүт заводу, № 1, 3 АТБ-лер, Кызыл тудуг эргелели, «Енисей» совхоз ышкаш коллективтерниң партия эге организацияларында коммунистерниң саны көвүдээрден, харын эвээжээн.

Бистиң партиявыстың үндезини, ооң эң чугула звенозу — партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзинден, болгаш инициативалыг ажылындан ажыл-херекке партийжи удуртулганың деңнели шуут хамааржыр болгай. Ындыг турбуже республиканың амыдырал хандыылга министерствозунуң сеңтелге тудуг участогу, амыдырал техниказы сеңтээр ательези, Тыва трансэргелелиниң техниктиг ажаалда станциязы, Кызылдың балык заводу ышкаш бүдүрүлгелерде амдыгаа чедир партия эге организациялары безин тургустунмаан. Маңаа холбаштыр партияның Кызыл хооркомунуң организастыг килдизи боттуг хемчеглерни алыр ужурлуг.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының негелделеринге дүүштүр партия эге организацияларын улам быжыглаарынче, оларның дайынчы арга-шинээзин бедидеринче доктаамал сагыш салыры — СЭКП хооркомунуң болгаш райкомнарының база парткомнарның эң чугула сорулгазы болур. СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 чыл) Пленумунга ол айтырыгже база улуг кичээнгейни угландырыгаш, колхозтарның болгаш совхозтарның, а ол ышкаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези-биле холбашкан тудуг, агроулетпүр, мелиорация, болбаазырады ажылдап кылыр бүдүрүлгелериниң база өске-даа албан черлериниң партия эге организацияларының ролюн бедидериниң эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

Кандыг-даа ажыл-херекке партийжи удуртулганың деңнели, массаларга организакчы болгаш идей-политиктиг ажылдың чедишкини партия эге организацияларының ролюндан, оларның дайынчы арга-шинээзинден улуу-биле хамааржыр үүве талээде, оларны бүгү талазы-биле быжыглаарының, ажылының арга-методун база стилин доктаамал сайзыраңгайжыдарының айтырыглары — партия комитеди бүрүзүнүң кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

мал чеминиң белеткели — шалыпчы фронт!

ШЕФ ОРГАНИЗАСТААН

Бо хүннерде ниитинин малынга чем белеткели Бай-Тайга районнуң совхозтарында калбарып турар. Районда ниитизи-биле 29 звенода, 6 бригадада 330 ажыг кижи хаара тургунган, мал чемин белеткеп турар. Июльдуң 15-ке чедир ажыл-агыйлар 156 тонна сигенни, 59 тонна бүдук-бүрүнү, 27 тонна сенажты белеткээн.

Сиген кезилдезин «Тээли» совхозтуң ажыл-ишчилери өскелерден шалыпкын чорудуп турар. Олар 110 тонна сигенни белеткээн. «Мурнакчы» совхоз 33 тонна сигенни, «Бай-Тал» совхоз 28 тонна бүдүк-бүрүнү, 27 тонна сенажты белеткээн.

Эрткен субботада болгаш воскресеньеде СЭКП райкому база райкүүсконг район төвүнде бүгү албан, организация черлериниң ажылдакчыларын ниитинин малынга чем белеткээринче мобилизастаан. Шефтээр албан, организация бүрүзүнге ийи хүн дургузунда белеткээр мал чемнериниң онаалдазын баш удур берген болгаш ажылды билдилиг организастаарын хандырган. Ийи хүннүң шевинге Тээли суурнуң 17 албан, организация черлериннен шупту 204 кижи сиген белеткээринге ажылдаан. Олар 35 тонна сигенни ажыл-агыйларга белеткеп берген. Шеф ажылы бедик организастыг, үре-түнелдиг болуп эрткен. Аная ылангыя районнуң коммунал ажыл-агый конторазының (эргелекчизи Аймаа Даваа) ажылдакчылары 2 тонна сиген белеткээр онаалдазын 4 тонна, суттарылга системазының эргелелиниң (начальниги Хертек Сайдакпан) коллективи 3 тонна сиген белеткээр онаалдазын 3 тонна 400 килограмм кылдыр күүседип, шефке эң идепкейлиг киришкен. Ийи хүннүң шефинге мурнакчы болган коллективтерни ажылдың түнелинде шаннап мактаан. Ындыг шефтерни моон соңгаар ургулчу практикалаар деп шиитпирлээн.

Кандаашкын ужурунда район девискээринден сиген шоолуг үнмээнин барымдаалаан, совхозтар мал чеми белеткээр кижилерни Бии-Хем районнуң девискээринче чоруткан. Ынаар 60 ажыг кижилиг 4 бригада июль 4-те-ле чоруткан болгаш мал чеминин белеткелин эгелээн. Ол бригадаларны эргежок чугула техника-биле хандырган. Оларны специалистер баштап турар. «Өөк», «Саян», «Хадын» совхозтарының девискээринден сигенни кезип, удур тырып бооалдаалаш, дораан-на чүдүрүп чорудуп турар.

Х. СЕРЕКЕЙ,

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пропаганда килдизиниң эргелекчизи.

Кыргылданы организастыг доозар

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбыры арбын хойлуг. Салбырда 19 коланда ниитизи-биле 9130 хойнуң бөгүнге чедир 7345-и кыргыттыкган. Салбыр күрүнеге 17 тонна дүк садар планныг.

Бо чылын агаарның байдалы эвээн таарымча чок болганы-биле кыргылда орай эгелээн. Кыргыттынган хой бүрүзүнден 1,2 кг дүктү ап, шупту 7 тонна ажыг дүктү прессээш, күрүнеге дужааган. Кыргылда пунктузунда 48 электрилиг хачылар бар. Ол ышкаш 53 кижи хол хачызы-биле доктаамал кыргып турар.

Электрилиг хачыларнын таарыштырыкчылары Оржак Семис-оол, Николай Хертек, Геннадий Хомушку эки ажылдап турар. Кыргыкчылардан Оржак Караш, Анна Саая, Чамбал-оол Кара, Марусия Саая, Сарыглар Дакаа, Иргит Модаган, Иргит Хевек олар хүн нормазын 110—120 хуу күүседип, боттарының кыргаан хойларынга кезиишкин кылбайын турар. Дүктү прессээш, шоодайлаар ажылдарны Владимир Хомушку, Константин Оржак олар база-ла эки күүседип турар. Кыргылда пунктузунуң эргелекчизи коммунист Мария Сурнотовна Хертек ажылды эки башкарып турар.

Кыргыкчыларның аразында социалистиг чарыш калбарган. Эң эки кыргыкчы дээш акша шаннаалдарын 20, 15, 10 рубльге доктаадып тургускан.

Ооң-биле чергелештир чамдык четпестер база бар. Кыргыкчыларга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан. Дүштеки чемни организаставаан. Хой кыргыыр черниң ишти хирлиг, пунктуда хана солун, плакаттар, көргүзүг самбыразы дээн ышкаш чүүдер чок. Бо талазы-биле ажылды салбырның баштаар чери багай организастаан.

С. ТАВА-САМБУ.

Барыын-Хемчик район.

ИЙИ ПУНКТУДА

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозта ийи кыргылда пунктузу бар. Совхоз төвүнде электрилиг 42 хачылыг, Тойлукта 18 хачылыг агрегаттар ажылдап турар. Кыргылдага хүн бүрүзүнде 65-70 кижи киржип турар.

Совхозта шупту 23.500 ажыг хой санаттынып турар. Бо хүннерге чедир 8 мун ажыг хойну кыргааш, 16 тонна ажыг дүктү алган. Ортумаа-биле бир хойга 2 кг дүк онаажып турар. Совхоз бо чылын күрүнеге 72 тонна дүктү дужаар планныг. Ооң иштинде чартык чылда 6 тонна дүк садар тургаш, 11 тоннаны садып, планын ажыр күүсеткен.

Кыргааш сорттап, савалаан дүктү дораан-на күрүнеге дужаары-биле чүдүрүп чорудуп турар. Кыргыкчылар бо чугула ажылды дүргеп доозары-биле темпини дүргедеткен. Галина Биче-Олаан, Биче-оол Эникпен, Шаннаа Биче-кыс, Кунгаа Мар-кыс, Хуна Анчымаа олар хүнде 65-70 килограмм чедир дүктү кыргып, нормазын ажыр күүсеткен.

С. ДУВАА.

Кызыл район.

Кызылдың «Тудуг кезектери» заводтуң арматура цеги онгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыының планын чедишкиниг күүсеткен.

ЧУРУКТА: цехтиң мурнакчы ажылчыннары А. Логинов (солагай талазында) биле В. Исаков.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

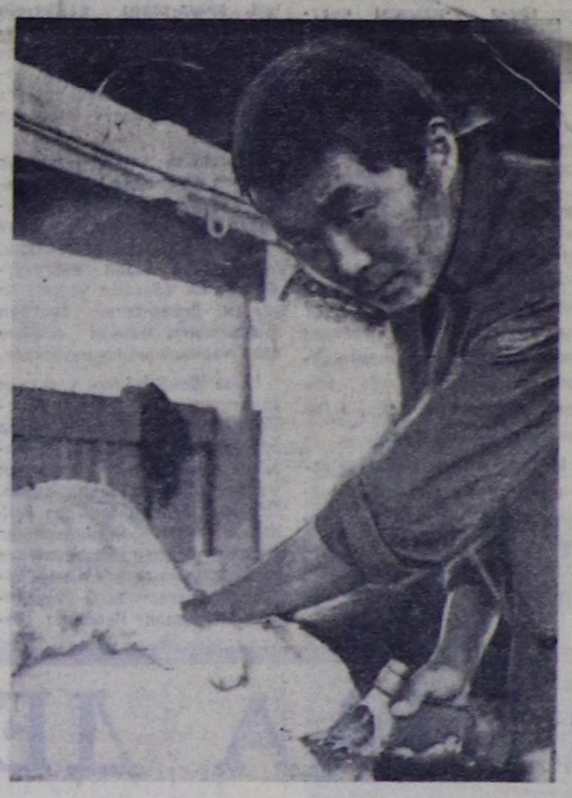

Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң кыргылда пунктузунда бо хүннерде ажыл хайнышкынныг. Кыргыкчылар ортузунда социалистиг чарышты калбарткан, ооң түнелин хүн бүрү үндүрүп турар. Аңаа комсомолчу Алексей Хомушку бирги черни каш удаа чаалап ап келген.

ЧУРУКТА: кыргыкчы А. Хомушку ажыл үеинде.

Х. МОНГУШТУҢ фотозу.

ДЕЛГЕЛГЕ ХАГДЫНГАН

Аъш-чем үлетпүрүнге болгаш садыг черлеринге таарыштыр кылган дериг-херекселдерниң делегей көрүлдези Москвага бооп эрткен. Делегейниң 23 чурттарының киришкени ол делгелгениң түгүн июль 17-де дүжүрген.

Чүс-чүс муң москвачылар болгаш найысылалдың авалчылары кижилериниң хүн бүрүде ачы-дузазын көрүп турары эң чаа, болбаазын хандырылга дериг-херекселдерин ийи неделяның иштинде сонуургап көргеннер.

Аъш-чем кылыр черлериниң ажылдакчыларынга болгаш садыг бүдүрүлгелеринге чаа техниканы кылыш берип турар машина тудугжуларының сорулгазы болза, продуктуларның болгаш бараанчарның шынарын экижидери-биле чергелештир кижилериниң негелде-хереглелдерин хандырарын улам калбартыры бооп турар. Делгелгеде эң-не нептерелгей дээн совет делгиирлериниң экспонаттары бо талазы-биле айтырыгны хей эвес санныг кижилериниң дузазы-биле канчаар дүрген шиитпирлээрин херек кырында көргүскен. Москвага болган ол көрүлдениң киржикчизи бүгү чурттарның фирмаларының специалистери аңаа барып, сонуургап көргеннер. Олар «ССРЭ-ге кылган» деп бижиктиг дериг-херекселдерни бедин-биле үнелеп көргеннер.

Акы-дүнма социалистиг чурттарның делгелгелери чаа техниканы кавчаар тургузуп ап турарының дугайын көргүскен. Делгелгеге бараанчарны сонуургаткан дыка хей делгиирлер —социалистиг экономиктиг таарыштырылганың программазын өзугаар кылган ажылдарның түнелин болган.

«Инпродторгмаш-78» дээр ол делгелгениң үеинде семинарларны болгаш санал-онал солчуушкунун база кылган. Мурнакчы техниктиг дүржүлганы солчурунга болгаш каны-даа талага ажыктыг экономиктиг харылзааларны калбартырынга Москвага болган делгелгениң ужур-дузалыын ооң киржикчилери бедин-биле үнелеп көрген.

(СЭТА-ның корр.).

Партия организацияларында

РАЙКОМ, ШЫНАР ПРОГРАММАЗЫ

Ленинградтың эң улуг дээн үлетпүр району—Москва районда Шынар демдээн каккан кылыгларының саны үш катап көвүдээн. Ону чедип алырынга аңаа ийи чыл мурнунда ажыглап эгелээн система—продукция шынарын чедип алырының девискээр иштинин системазы дузалаан. Хүндүлүг беш-адырлыг кылыгларны көвүдедирин бүгү район девискээринге планнап турар.

Продукцияның техниктиг деңнелин бедидериниң планнарын - күш-ажылчы коллективтерниң күүседиринге дузалаар дээш партия райкому бүгү күштү салып турар. Районнуң эң кол фирмалары хожудап турар бүдүрүлге черлерин шефке алган. Чижээ, «Электросила» каттыжыышкынының «Чаа кылыг санынга-ла — Шынар демдээ!»—дээш, ажылдап турар специалистери бүдүрүлгени контрольдаарының болгаш углап-башкарарының таарымчалыг арталарын ажыглаар талазы-биле шефтеп турар черинге дузалашканнар.

Эң эки ажылдыгларның дуржулгазын үргүлчү түнеп, нептередип турар. Партия райкомунуң санал-ын өзугаар коллективтерде «Шынар хүннерин» эргтирип турар.

Түнелдерни дораан-на деңнээр болгаш хожудап турар бүдүрүлге черлеринге эки салдарны чедирер дээш, районда шынарның чаңгыс аай коэффициентизин доктааткан. Баштайгы дужаашкын-биле хүлээткен продукцияның, хүндүлүг беш-адыр демдектиг кылыгларның үлүг-хуузун ол барымдаалап коор.

Шынар талазы-биле ийаги чергениң бүгү продукциязын ол районда кылбастай берген. Үш чүс ажыг кылыглар, оларның иштинде күчүлүг генераторлар, электри моторлары, приборлар, идик-хептер шынарын эң бедик чергезин алган. Чоокку чылдарда бүгү-ле кылыгларны шуптузун эң бедик категориялыг кылдыр бүдүрүп үндүреринче чүткүп турарын СЭКП райкому дыңнадын турар.

Москва району дээрге, Ленинградта дээди категорияның кылыгларын бүдүреринин талазы-биле эң бедик деңнелдиг чер апарган.

М. МИХАЙЛИЧЕНКО,
Д. ПОЛИЩУК.

Ленинград.

(СЭТА-ның корр).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕН, ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүшениң көскү ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Федор Давыдович Кулаковтуң 1978 чылдың июль 17-де 61 харлап чорааш, хенерген мөчээнин ханы кажыдал-биле дыннадып тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаадыры болза:

1. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Федор Давыдович Кулаковту орнукшударын организастаар чазак - комиссиязын моон адаанда эштер составтыг тургузар: А. П. Кириленко (даргазы), В. В. Кузнецов, М. В. Зимянин, З. Н. Нуриев, Г. С. Павлов, В. Н. Макеев, В. М. Репринцев.

2. Ф. Д. Кулаковту Кызыл шөлге, Кремльдиң ханазынга орнукшулар.

СОВЕТ ЧАЗААМ АВЫРАЛЫ

Ийи орденниг Совет Тываның бо чылын баштайгы Конституцияны хүлээп алганы уттундурбас төөгүлүг болуушкун болган. Бо чугула ужур-дузалыг документини мен база улуг өөрүшкү-биле үткүн хүлээп алгаш, ам ооң авыралдыг ачы-дузазының дугайында бодумнуң чамдык бодалдарымны илередикседи.

Тыва АССР-ниң чаа Конституциязы ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Конституцияларынга дүүштүр тургустунган. Бо Конституцияларның ачызында бистер омак-хөглүг, аас-кежиктиг чурттап чоруур-дур бис.

Тыванын Конституциязының 54-кү үүлүнде «Бодунуң шилип алганы ниитилелге ажыктыг ажыл-чорудулганың талазы-биле ан сеткилдиг ажылдаары, күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыыры — Тыва АССР-ниң күш-ажыл кылып шыдаар хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези болгаш алдарының херээ» — деп бижээн.

Тээли ортумак школага 8 классты доосканы, тудугжу болур иштиг күзелиг-биле Краснойрскиниң профтехучилищезинге өөренип киргеш, ону 1963 чылда доостум. Оон келгеш, Ак-Довурак хоорайның тудугларының таваан салчып ажылдап эгелээш, бо хүннерге чедир шилип алган мергежилим аайы-биле ниитилелге ажык-дузаны көргүзүп ажылдап, чурттап чор мен. Мергежилимге чоргаарланып, ниитилел мурнунга ак сеткилдиг, алдар-аттыг ажылдап чоруурумга өөрүүр-дүр мен.

Ада-нем шаандан тура «Тээли» совхозтуң малчыннары болуп, багай эвес ажылдап чораан. Мен өг-бүлевисте 13 уругнуң ортуну мен. Аваавыс мен бичии турумда азараан чок апарган. Коммунистиг партиянып, Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында ачавыс бистери өстүрүп, билиг-мергежилге чедирип кижизиткен. Бистиң аравыста каңгыг мергежилдиг кижилери чок дээр: ажылчын, библиотекарь, эмчи, садыгжы, тудугжу,...

«Тыва АССР-де херээжен болгаш эр кижилер деңгеш эргелиг» — деп Конституцияның 30-ги үүлүнде айыткан. Тудугжу. Бо мергежилди чамдык кижилер үүтле эр кижиниң ажылы-дыр дижир. Чок. Бистиң тудугларывыста херээженнер эр улустан дүдак чок, харын-даа чамдык таварылгада олардан ажыр ажылдап турарлар. А чамдык бригадаларда херээженнер боттарының өг-бүлезиниң эдлери-биле ажылдап, улуг-улуг тудугларны түзүп турар. Моон чижээнге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры К. Х. Данзырынның бригадазын хамаарыштырып болур. Мында ийи-үш-даа өг-бүлелер кады ажылдап турар.

Мен бодум ам 13 чыл иштинде тудугга бригадирлеп ажылдап келдим. Бо база-ла харысалгалыг, берге ажыл. Мээн бригадам ам штукатур-шеверлекчилернің бригадазы. Ак-Довурак хоорайның барык бүгү тудугларынга ажылдап, оларны ажыглалга киириштивис. Олардан эң улуг болгаш харысалгалыг тудуглар — амгы В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинатның бирги, ийиги эдлчеглери, Культура ордузу болган. Баш дескинер бедиктерге ажылдап, боттарывыстың хүлээлгевисти алдарлыы-биле күүсеткен бис. Бригадамда шупту 20 кижи бар. Бо хүннерде Постоянный суурда беш къат алдан дээ чурттаар бажыңның тудуунда ажылдап тур бис. Бригаданың кежигүннери эп-найыралдыг. Бо чылын алган хүлээлгелеривисти ай санында ажыр күүседип келдивис. Бригадам кежигүннери ажыл-ишке далыккан, тура-соруктуг аныяктар болгаш план күүсеттинмейн баар таварылга болбаан. Бригадавыста Любовь Дамбажык, Вера Сотпа, Тамаштай Ооржак, Кара-кыс Маадыр-оол оларга чоргаарланыр бис, тудугнуң хоочуннары ол. Бригадавыс кежигүннери Тываның янзы-бүрү булуннарындан келген аныяктар. Ак-Довурак хүн бүрү чаартынып, сайзырап олурар. Оон-биле кады бистиң амыдыралывыска база чаа үүлдер болгулап турар. Маңгаа өг-бүле түзүп, ийи уругнуң иези болдум. Каш чыл бурунгаар Коммунистиг партияның кежигүнүнге кирдим. Малчын аратың уруу мен ам чаатайжыды туттунган хөй өрээл бадында чурттап ор мен. Бо үүл? Ада-чуртумнуң сагыш салыышкыны, алдын Хоойлум ачызыдыр.

«Өске чурттарның улустары-биле райыралды болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдеринге, бүгү-ниити тайбыңны деткиринге болгаш быжыглаарынга идиг бээри — Тыва АССР-ниң хамаатызының интернационалчы хүлээлгези» деп. Тываның Конституциязының 63-кү үүлүнге бижээн.

Менээ бир өөрүшкү, уттундурбас үүл — мээн ССРЭ-ниң Тайбын камгалалының комитединиң кежигүнү болганым болур. Мынчангаш бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы — Москвага каш улаа барып, ССРЭ-ниң Тайбын камгалалының комитединиң хуралынга киржип келдим.

Совет Тываның ажылчы чоннарының мурнунан бүгү-ниити тайбыңны деткип, бодумнуң интернационалчы хүлээлгемни күүседип турарым ол.

Хүлээп алганывыс Тыва АССР-ниң Конституциязында айыткан эрге, хүлээлгеривисти моон соңгаар улам быжыглап, ону күүседир дээш хүн бүрү кызымак ажылдаары бистиң хамааты хүлээлгевис болур.

З. САЛЧАК.

Барыын-Хемчик район.

Кызылдың «Тудуг иезектери» заводунуң арматура цеги онгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартыында чедиишкинниг ажылдаан. Ниити заводтуң цехтериниң аразында шилчиир Кызыл тукту аңаа тывысканы таварылга эвес. Цехте калбарган социалистиг чарышка Анатолий Воробьевтуң удурткан бригадазы бирги черни чартык чыл дургузунда ыымга-даа бербээн. Бригаданың ай, квартал көргүзүглери үргүлчү 110—120 хуудан кудулавайн турар. Бригадада заводтуң хоочуннары А. Ряжев, В. Исаков болгаш өскелер-даа эгелекчи чоруктарны кылып, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Олар — аныяктарның дагдыныкчызы хүлээлгезин база эки күүседип турар.

ЧУРУКТА: Александр Ряжев демир тудуштурар аппаратка мергежилдиг ажылдап, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Кызылдың мебель фабриказында И. Ф. Агапов удуртказ прессткчилер звенозу бо чылдың бирги чартыында планның онаалдаын чедиишкиннинг күүсеткеш, мурнакчыларның одуруунга кирген.

ЧУРУКТА: звено кежигүнү Александр Огнев.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

Федор Давыдович КУЛАКОВ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Федор Давыдович Кулаков 1978 чылдың июль 17-де 61 харлыында хенертен мөчээн.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнешиң көскү ажылдакчызын бистиң хүрээдешивистен өлүм чарып аппаргаан.

Федор Давыдович Кулаков 1918 чылда Курск областа Льгов районнуң Фитиж суурунга тараачын кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Кедээ ажыл-агый техникумуп доосканы соонда ол кедээ ажылагый институдун дооскан. 1938—1943 чылдарда совхозтуң салбыр эргелекчизи, агроном, чигир комбинадының салбыр эргелекчизи, Пенза областың Земетчинск районнуң чөр киллизиниң эргелекчизи болуп ажылдап чораан. 1934 чылда Ф. Д. Кулаков комсомолга, 1940 чылда партия кежигүнүнге кирген.

1943 чылдың февральдан эгелээш Ф. Д. Кулаков партия болгаш совет ажылга, Пенза обласка партия райкомунуң ийиги, бирги секретары, СЭКП обкомунуң кедээ ажыл-агый киллизиниң эргелекчизи, кедээ ажыл-агыйның область эргелелиниң начальниги, облкүүском даргазы болуп ажылдап чораан. 1955 чылдан эгелээш, Россия Федерациязының кедээ ажыл-агый министриниң оралакчызының, тараа продуктулар министриниң албан-дужаалынга ол ажылдап чораан.

1960 чылдан эгелээш Ф. Д. Кулаков партияның Ставрополь крайкомунуң бирги секретарычыга ажылдаан. 1964 чылда СЭКП ТК-ның кедээ ажыл-агый киллизиниң эргелекчизинге бадылаткан. 1965 чылдың сентябрьда Ф. Д. Кулаков СЭКП ТК-ның секретарынга соңгуткан. 1971 чылдың апрельден эгелээш, ол СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү болуп келген.

Коммунистиг партия кайнаар-даа чорударга бүгү алган дужаалдарга Ф. Д. Кулаков бодунуң улуг эвестиязы болгаш кызымаккай чоруу-биле бистиң Төрээн чуртувуска, Лениниң улуг эрээнге шынчызы-биле бараан бооп келген. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү болуп тура, оон ажыл-хөрээнге идепкейлиг киржип, Ф. Д. Кулаков партияның аңаа коргускен бедик бүүрелин алдарлыы-биле бадыткан көргүскен. СЭКП ТК-ның даалгазы-биле совет экономиканың аграр секторунга ажылдап тура, социалистиг кедээ ажыл-агыйның болгаш ону хандырып турар адырларның хөгжүлдезинге улуг салыышкынны киирип, ажыл-хөрээ-ректи ханы билири-биле партияның политиказын чайгылыш чонка амыдыралга боттандырып, ол нарын болгаш харысалгалыг участокка инициативаны болгаш чогаадыкчы чорукту ажылга көргүзүп келген.

Ф. Д. Кулаков партийжи бедик шынар-биле, негелделиг болгаш принципиалдыг чоруку-биле, бөдүүн болгаш кижилерге эвилеңеэлдек хамаарылгазы-биле ылгалып чораан. Бодунуң кызымаккай күш-ажылы-биле болгаш бодунуң хууда кайгамчык шынарлары-биле ол партияның болгаш чонуң хүндүткелин чедип алган.

Ф. Д. Кулаков XXII, XXIII, XXIV болгаш XXV съездилерге СЭКП ТК-ның кежигүнүнге соңгудуп келген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң III, IV, VI, VII, VIII, IX чыыштарының депутады болуп чораан. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнешиң мурнунга улуг ачы-хавыназы дээш Ф. Д. Кулаковка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан. Ону үш Ленин орденибиле, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденби-биле, ССРЭ-ниң хөй медальдары-биле шаңнаан.

Бодунуң бүгү амыдыралын коммунизмге тургузуушкунуңа улуг херээнге берип келген Федор Давыдович Кулаковтуң партияның шынчы оглунуң дугайында чырыткылыг тураскаал совет кижилериң чүректеринге кезээ-кезээ артар.

Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, И. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, К. У. Черненко, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков, Г. Ф. Сизов, Н. А. Тихонов, И. В. Архипов, Н. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, К. Ф. Катушев, В. А. Кириллин, М. А. Лесечко, Н. В. Мартынов, В. Н. Новиков, И. Т. Новиков, З. Н. Нуриев, Л. В. Смирнов, Э. А. Шеварднадзе, П. П. Гришкявичус, И. И. Бодюл, А. Э. Восс, Т. У. Усубалиев, Д. Р. Расулов, К. С. Демирчян, М. Г. Гапуров, И. Г. Кэбин, В. А. Карлов, Ф. И. Мочалин, Г. С. Павлов, М. С. Горбачев, А. Ф. Гудков, Л. Б. Ермин, А. И. Шибаев, Б. Н. Пастухов, В. К. Месяц, Г. С. Золотухин, Е. Е. Алексеевский, А. А. Ежевский, Н. Ф. Синицын, К. Н. Беляк, Г. И. Воробьев, С. Ф. Антонов, В. П. Ленк, Н. Н. Тарасов, С. Д. Хитров, П. П. Лобанов, Л. Я. Флорентьев.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРО КЕЖИГҮНҮ, СЭКП ТК-НЫҢ СЕКРЕТАРЫ Ф. Д. КУЛАКОВТУҢ ААРЫЫНЫҢ БОЛГАШ МӨЧЭЭНИНИҢ ЧЫЛДАГААНЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА МЕДИЦИНА ТҮҢНЕЛИ

1918 чылда төрүттүнген Федор Давыдович Кулаков 1968 чылда кодузунга кеземшиниң кылдыртын эмнеткен. Оон аңгыда Ф. Д. Кулаков коронарлыг дамырларның атеросклерозундан, атеросклерозтуг кардиосклерозтан, хоочураан пневмониядан аарып чораан.

1978 чылдың июль 16-дан 17-же дүнелинде чүректің ажылдаары четпестен, оожумнааш, хенертен соксаан. Патолог-анатомиялыг шинчилээшкиниң түңнелинде диагноз бүрүү-биле бадыткаттынган.

ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң дөртү Кол эргелелиниң начальниги, ССРЭ-ниң Медицина эртемниериниң академиязының академиги, профессор **Е. И. Чазов**; ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң дөртү Кол эргелелиниң кол терапевтизи, ССРЭ-ниң Медицина эртемниериниң академиязының корреспондент-кежигүнү, профессор **В. С. Гасилин**; профессор, РСФСР-ниң эртемнериниң алдарлыг ажылдакчызы **А. Е. Рабухин**; эмнеп турган эмчи **Л. Ф. Ратников**; медицина эртемниериниң кандидады **Н. Н. Вощанова**; ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң дөртү Кол эргелелиниң кол патолог-апатому, медицина эртемниериниң доктору **Ю. В. Постнов**.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРО КЕЖИГҮНҮ, СЭКП ТК-НЫҢ СЕКРЕТАРЫ Ф. Д. КУЛАКОВТУ ОРНУКШУДАРЫН ОРГАНИЗАСТААР ЧАЗАК КОМИССИЯЗЫНДАН

Мөчээн Ф. Д. Кулаков-биле байырлажып, чарлыры-биле Совет Армиянын Төн бажыңынын Кызыл туктуг залы июль 18-те 10 шактан 18 шакка чедир ажык турарын чазак комиссиязы дыңнадып тур.

АК-ДОВУРАКТАН МЕДЭЭЛЕР

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылчын коллективтериң социалистиг чарышы Тываның В. И. Ленин аттыг даг-дугу арыглаар комбинаттың рудникинде калбарган.

Рудниктиң экскаваторлар экипажтарының аразында калбарган чарышка № 8 экскаваторнуң экипажы (удуртукчузу П. П. Селюк) ай, квартал санында планныг онаалдаларын ажыр күүседип, тиилекчи болуп келген. Бо экскаваторнуң машинистери Н. Сериков, М. Марченко, Ю. Чарков хөй чылдарда даг массазын чүдүрүп келген дуржулгалыг ажылчыннар. Олар арыглал фабриказының цехтериниң ажылдаарын үзүктел чок хандырар дээш башнарган техниказын камныг ажыглап, минута бүрүзүн чөптүг ажыглап өренгеннер. Ынчангаш П. П. Селюктуң болгаш оон эштериниң улуг күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип ап, шаңнал, маңталга киирип турары ол. Бо экскаваторнуң экипажының кежигүннери чартык чылда 1 млн. 10 муң тонна даг-массазы чүдүрер планын июнь 25-те 1 млн. 154 муң тонна кылдыр күүсеткен.

Ол ышкаш кескү чедиишкиннерни рудниктиң чер үттээр № 4, 5 станоктарының удуртукчулары Н. Горев биле А. Шалымов олар чедип алганнар. Эрткен айда Н. Горевтиң бригадазы 2800 метр черни үттээр планын 3255 метр чедирген, а Александр Шалымовтуң бригадазының көргүзүү оон-даа бедик болган. Пландан ажыр олар 600 метр черни үттээннер. Ынчангаш бо ийи бригада база өске эштерин ай санында мурнап турар.

Мурнакчы бригадаларның кежигүннери ам шалыпчы чылдың ийиги чартыының планын хуусаа бетинде күүседир дээш улам соруктуг ажылдап турарлар.

Х. МОНГУШ.

* * *

Ак-Довуракта үлетпүү будүрүлгелер комбинадының демир-бетон кылыглар цеги онгу беш чылдың үшкү чылында кужениишкиннинг ажылдап турар. Оон ажылында хожудаашкын-даа, үзүктелиишкин-даа чок, ажыл-херек кажан-даа деңгеси чоруп турар. Ол дугайын цехтің хептекчилер коллективиниң эп-найыралдыг, арга-дуржулгалыг, күш-ажылга ынак, демниг чоруу бадыткап турар.

Ажылга кызымак, чүткүлдүг болурга кажан-даа чедиишкиннинг болуру билдингир. Хептекчилер онгу беш чылдың үшкү чылын чедиишкинниг эгелээш, будүрүлгечи бедик көргүзүглерни ай санында чедип ап келген. Демир-бетон будүрүп үндүрериниң июньда планын олар чедиишкинниг күүсеткен.

Ында Юрий Иркаев удуртkан арматурщиктер. Макар Суге-Маадыр удуртkан хептекчилер бригадалары кызымак ажылдааш, социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп турар. Оларның болгаш өске-даа коллективтеониң чедиишкиннинг ажылы үлетпүр будүрүлгелер комбинадынга эрткен айның будүрүлге программазын күүседирин хандырган. Комбинат бараанныг продукция будүрүп үндүрериниң планын ажыр күүсеткен. Июньда продукция сайгарарының хемчээли үш муң рубльге ашкан. Даалгага немей 39 кубометр демир-бетон кылыгларын будүрүп үндүрген.

* * *

Ак-Довуракта хлеб заводунуң ажыл-ишчилери бо чылдың будүрүлге планын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап турарлар. Ында цехтер болгаш тус-тус кижилер аразында социалистиг чарышты дээштиг организастаан. Оон түңнелинде завод ниитизи-биле бирги чартык чылдың планын күүседипкен. Ниити продукция будүрериниң болгаш ону сайгарарының планы ажыр күүсеттинген.

Ак-Довуракта хлеб заводунуң быжырыкчылары бо чылдың бирги чартыында 300 тонна хлеб-булочка кыныглары будүрүп үндүрер планныг тургаш, херек кырында 306 тонзны будүрген. Ында калбарган социалистиг чарышка хлеб быжырыичылары Зоя Саая биле Полина Касьянованың бригадалары мурнакчы ажылдап, доктаамал тиилекчилер болуп турар.

М. ООРЖАК.

ХЕЙ-АЪТ КИРГЕН

«Бай-Талы» совхозтуң Хемчик-Бажының өшкү бригадазының малчыннары бо үеде серии тайгаларда чайлагларже көжүп үнүп турарлар.

Аныяк малчын Борис Анарат өөнүң эзи комсомолчу Зоя Баавыл-биле ам үш чыл улаштыр өшкү кадарып келген. Комсомолчу путевка-биле мал ажылынга кирген аныяк өг-бүленин көргүзүглери чылдан чылче бедип орар. Хоочун малчыннарның арга-дуржулгазыя, ажыктыг сүмелерин сонуургалбиле кичээнгейлиг дыңнап, шинээдип ап чораан, бо ажылдың аайын чоорту тыва бергеннер.

Чоокта чаа Анаратты амыдыралынга өөрүнчүг болуушкун болган. Бригаданың партия эге организациязының коммунистери ону СЭКП кежигүнүнге бир үн-биле хүлээп алган. Аңаа хей-аът кирген аныяк малчын бо хүннерде улам күжениишкиниг ажылдап турар.

Б. БАРБА.

Бай-Тайга район.

ЧАА ДЕЛЕГЕЙНИҢ МАНИФЕЗИ

Агитаторларга, политинформаторларга

Ниитилел хөгжүлдезиниң чорудулгазынга канчаар-даа ажык улуг салдарны чедирип турган политиктиг документилерни кижи төрелгетениң төөгүзү билир. Ындыг документилерниң биреезинге Күш-ажылчы болгаш дарлаткан улустуң эргелериниң Декларациязы хамаржыр. Ол Декларацияны Советтерниң үшкү Бүгү-россия съездизинге 1918 чылда хүлээп алган.

Машинага парлаан үш арында бижиттинген бо документинин ужур-дузалы канчаардаа ажык улуг. Октябрь революциялының тиилегези ында түңнеттинген болгаш оон моон соңгаргы дайынчы программазы ында тодаратталган. Черниң өзүлүг өөн болган күш-ажыл кижизиниң болуунуң чалаан алган эрге-чагыргазын моон соңгаар канчаар ажыглаарының дугайы база чаа ниитилел тургузуунуң принциптериниң дугайы ында бижиттинген.

Улуг Лениннин кыска үениң дургузунда баш удур бодап бижээн бо документ бистин күрүнешивистиң баштайгы бирги Үндезин Хоойлузу болур 1918 чылда хүлээп алдынган РСФСР-ниң Конституциязының кол кезээ кылдыр киргеш. Декларацияның кол идеялары — күрүне тургузуунуң бистин бүгү экономиктиг болгаш политиктиг системазыстың кол фундаментизи бооп келген болгаш бооп артар-даа.

1.

Күрүне болза мун-мун чылдарның дургузунда дарлакчы ангыларның улус массаларны мөлчүүрүнүң болгаш оларның демиселин базарының эң дээштиг чепсээ бооп келген XVIII вектин улуг бодакчыларының идеяларынга сорук кирген Францияның буржуаз революциязы ниитилелдиң ол политиктиг системазынга шуут чаа чаартылгаларны киирген.

1789 чылда Франция хүлээп алдынган кижиниң болгаш хамаатының эргелериниң Декларациязы буржуаз революцияның кол документизи бооп артkан-даа болза, ниитилел хөгжүлдезиниң лепшилгезиниң база бир эгезин салган болгаш ортаа вектен чаа төөгүже шилчиишкиниң эгезин айыткан документ болур. Ындыг болзажок буржуаз революция кандыг-даа революцияның кол үүлү болур эрге-чагырганың алыс утказын өскертип шыдаваан. Ынчангаш эрге-чагырга дарлакчы ангының холунга хевээр арткан.

Лениннин бижээн Декларацияда ол кызыгаарлаңчак чорук ап октаттынган болгаш күрүне тургузуун үндезин-биле чаартkан принциптер айыттынган. Ол дээрге, бирээде, ажылчыннар, солдаттар болгаш тараачыннар Советтерин дамчыштыр эрге-чагырганы күш-ажылчы кижилерге тыпсып бээри болур. Ийиде, хостуг нацияларның хостуг эвилелиниге үндезилеттинген национал республикаларның федерациязын — Совет Россия Республиказын тургузары болур деп, Ленин бижээн.

Эрге-чагырга болгаш күрүне тургузуунуң талазы-биле айтырыгның шуут чаа принциптери төөгүге эң баштай ындыг янзылыг тургустунган. Оон эгелээш эрге-чагырга мөлчүүлдиң чепсээ болур шынарын чидирген, үүге дээрге ол чоннуң бодунуң эрге-чагыргазы апарган. Ажылчын аңгыга баштаткан ажылчы чоннар ниитилелдиң амыдыралынга херектиг материалыг байлактарны боттары тургускаш, боттарының эрге-ажыынга ажыглан эгелээн. Ынчангаш дарлалдың тыптып келир үндезини улуткаттынган.

Декларацияның принциптерин амыдыралга боттандырып эгелээнинин соонда дарлакчы ангылар чидер болгаш пролетаржы күрүнешин социал базазы калбарар дээр дугайында лениччи өөредиг амыдыралга боттанып эгелээн. Декларацияга ажылчыннар, солдаттар болгаш тараачыннар депутаттарының Советтериниң эрге-чагыргазы деп бижип, чугаалап турган болза 1936 чылда хүлээп аллынган Конституцияда ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң эрге-чагыргазы деп чаарты адай берген. А эрткен чылын хүлээп алдынган чаа Конституцияда **улус депутаттарының Советтериниң эрге-чагыргазы** деп бижээн.

Бо дээрге аңаа сөстер чаартылгазы эвес-тир. Бистиң чуртта коммунистиг тургузуушкунуң алдан чылдар дургузунда чедип алганы социал-политиктиг болгаш экономиктиг чаартылгаларның түңнелинде Совет күрүне тургузуу, ниитилелдиң хөгжүлдези кайы хире бурунгаарлап, чаа шынарларлыг апарганын тодаратkан үүлдер-дир. Бистиң ниитилевисте үүгле күш-ажылчы кижилер ажылдап турар. Чоннуң социал белүүктериниң аразында ылгалдар чоорту чилип бар чылдар болгаш кижилернин чаа ниитилешкээ — совет улус тургустунган. Бо төөгүлүг болуушкунну ССРЭ-ниң чаа Конституциязы бодунда тускай үүл кылдыр быжыглап бижээн.

Коммунистиң партиязынга удуртkан совет улустуң чаартыкчы күш-ажылының ачызында болгулаан улуг өскерлиишкиннерни национал харылзаалардан база көрүп болур. Лениниң бижээни Күш-ажылчы болгаш дарлаткан улустуң эргелериниң Декларациязында хостут нацияларның хостут эвилелин чарлаан турган, шынап-ла ол эвилелдиң ачызында Совет Эвилелиниң хөй национал улустары төөгүнүң кадыг-берге шылгалдаларын алдарлыы-биле тулуп эрткен. Ол эвилелдиң төөгүлүг хөгжүлдезиниң түңнелдерин болгаш лениччи национал политиканың чайыннавчак боттанышкынын 1977 чылдың Конституциязы быжыглаан: **бүгү нациялар болгаш биче улустар юридиктиг болгаш херек кырында деңгеш эргелиг** деп ында бижээн.

Кижи төрелгетениң лепшилгелиг бодакчылары бүгү-ле аар-берге амыдыралдың, кандыг-даа мөлчүгделдиң кол үндезини — будүрүлгениң чепсек-херекседелринге хуу өөрүнүн бар бооп турарынга деп санап турган. Буржуаз революция кижилерни кул кылдыр садар эргени хорааш, кижи бүрүзү болунуң салым-чолун бодуш-ниитпирдезин деп эргени тыпсып каан. Кижини кижи хуузунда малы ышкаш кул кылын алыр эргени солааш, а будүрүлгенин чепсек-херексеринге хуу өөрүнүн ол солуп шыдаваан, ол ону узуткан шыдавасдаа турган. Үүге дээрге хөлезиленикчи ажылчын күжүн садын ап, садыптар эргези чок болза буржуазия боду амыдырай албас-ла болгай.

Ынчаарга Лениниң бижээн Декларациязында будүрүлгениң чепсек-херексеринге хууда өөрүнүн эгиттинмес кылдыр солаан. Капитализмнин катап тургустунмазының үндезини ындыг янзылыг боттанган, оон дазылы ындыг янзылыг хоора тыртып октаттынган.

Кижи төрелгетениң депшилгелиг бодакчылары тайбын дугайын бодап чораннар. Ынчалзажок олар ону ол үелерниң байлдарын өөренип көргеш, конституцияга быжыглап бижиринден дидинмээннер. Үүге дээрге капитализм, ылангыя оон империалистиг үе-чазазы дайын чокка амыдырап, чурттап шыдавас дээрзин олар билип-даа турганнар. Ол ындыг-даа болган.

Ынчаарга Лениниң бижээн Декларациязында хан төгүүшкүнүг даймнарны болдуруп турар империализмниң болгаш сан-хөө капиталының аспаандан кижи төрелгетении хостап алыры, буржуаз күрүнелериниң чажыт керээлерин күш чок болдурары, революсчу хемчеглер-биле демократтыг быжыг тайбынны чедип алыры база Азияда, колонияларда болгаш өске-даа бичии чурттарның чонунуң күсели-биле байып турар эвээш санныг мөлчүкчү нациялар-биле харылзааны соксадыры дорт айыттынган. Декларация хүлээп алдынган соонда Совет Республика Финляндияның долу хамаарышпас чоруун хүлээп көргениниң дугайын чарлаан. Финляндия Республика болдунуң хамаарышпас чоруун алганындан бээр 60 чыл болган оон чоокта байырлап эрттиргени лениччи национал политиканың амыдыралчызын база катап бадыткаан.

Декларацияның тайбынды быжыглаар болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинни деткиир дугайында айыткан үүлү чаа Конституцияда база быжыгдаттынган болгаш улам ханы утканы алган. ССРЭ-ниң Конституциязы ол үүлүн улам хоойлуждуп, **Совет Эвилелди болза бодунуң бүгү күчүзүн болгаш политиктиг алдар-адын тайбыңның хөрээнге бараалгадыр, аны-дуңма социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылганы ханыладыр, бузулбас эвилелди быжыглаар болгаш улустарның национал-хосталга, социал депшилге дээш демиселин деткиир** деп бижээн.

2.

Кижилернин ниитилелге туружунуң болгаш социал харылзаларының чаартылгазынга хамаарышкан ийи үүгүла айтырыгны Декларация чарлаан турган. Ол үүл дээрге, бирээде, кижини кижи дарлаар чоруктун кандыг-даа хевирлерин узуткаары, ийиде, ниитилелдиң ацгыларга хуваттынарын чок кылыры болур. Дарлалды узуткаары дээрге өзүлүг хосталганын, бир эвес ынча деп чугаалаар үүве болза, амгы үеде кижилериниң боттарының хостуг эргезин канчаар ажыглаарын хандырар үндезин ол-дур. Бистиң чуртувустуң эжылчы чоннары боттарының ол эргезин ниитилелиниң эгеажыынга дүүштүр ажыглап турар.

Совет Эвилелиниң сайыраңгай социалистиг ниитилел тур-

МОСКВА Ф. Д. КУЛАКОВТУ СӨӨЛГҮ ОРУКЧЕ ҮДЕП ТУРАР

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң көскү ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң депутады—Федор Давыдович Кулаковтуң мөчээнинин дугайында медээни совет кижилер чүректиң ханызындан кажыдал-биле дыннаанар. Бодунуң бүгү-ле амыдыралын коммунизм тургузуушкунунуң улуг хераанге берген, социалистиг көдээ ажыл-агыйны болгаш оны хандырып турар адырларның хөгжүлдезинге улуг үлүүн киириштирген партияның шынчы оглунуң чүраа соксай берген. Бодунуң кызымаккай ажылыжи-биле, хууда кайгамчыктыг төлептиг чоруу-биле партияның болгаш чонуң ханы хүндүткелин чедип алган.

Совет Армияның Төп бажынына москвачылар — Ф. Д. Кулаковтуң кажыдалдын кара пөзу-биле хлажылаан портреди. Оон Кызыл туктуг залында, чечектер арызында белгээште мөчээн кижиниң хааржаан салып каан. Июль 18-те мун-мун москвачылар Федор Давыдовичбиле байырлажып, чарлыр дээш аная келгеннер.

Бедигээштин баарында кызыл сыртыкчыгаштарда — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыаазы дээш Ф. Д. Кулаковтуң алган шаналдары: Социалистиг Куш-ажылдың «Кадыыр болгаш Маска» алдын сыллызы, үш Ленин ордени, Куш-ажылдың Кызыл Тук ордени, ССРЭ-нин хөй-хөй медальдары.

Кажыдалдың аялгалары чангыланып турган. Хааржак чанында — СЭКП Төп Комитединдеи, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумундан, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинден венок. База-ла ында Л. И. Брежневтин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннериниң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннериниге кандидаттарының, СЭКП ТК-ның секретарьларының өг-бүлелериниеен венноктар.

Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларындан, эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарындан болгаш Министрлер Чөвүлелериниеен, ССРЭ-нин болгаш Россия Федерациязының министерстволарындан, ведомстволарындан, СЭКП-нин МХК-зындан болгаш крайкүүскомнардан, СЭКП обкомнарындан болгаш облкүүскомнардан, хөй-нинити организацияларындан, мөчээн кижиниң төрелериниеен болгаш чоок кижилериниеен чаа-чаа венноктарны залче киирип-ле турган.

Орнукшудулганы организаттаар талазы-биле чазак комиссиязының кежигүннери баштайгы кажыдал ёзулалынга турганнар.

10 шак 15 минута. Эштер Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Д. Ф. Устинов, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков олар хүндүлүг таныылга турупканнар.

Оон соонда Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үдуртукчулары Ф. Д. Кулаковтуң төрелдериниге болгаш чоок кижилериниге чедип келген. Олар боттарының ханы кажыдалын оларга илергейлээн.

Совет Армияның Төп бажынына москвачылар үзүктел чок кээп турган. Заводтар, совхозтар ажылчыннары, колхозчулар, партия, совет, профэвилел, комсомол ажылдакчылары, Совет Армияның дайынчылары, эртемнин болгаш культураның ажылдакчылары, хөй-нинити организацияларының төлөлекчилери, студентилер Ф. Д. Кулаков-биле байырлашкан.

ССРЭ-нин көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүлдериниеге угланган СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир кижилер — Москва чоогунуң шөлдериниң ажыл-ишчилери кажыдалдың байдалынга эрткен. Ф. Д. Кулаков биистин Төрээн чүртүвүска, Лениниин улуг хераанге улуг энергиязы болгаш туруштуг чоруу-биле шынчы бараан бооп келген. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү бооп ажылдавышаан, оон ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг-биле киришпишаан, Федор Давыдович партиянын аная көргүскен белик бүзүрелин алдарлыы-биле күүседип. СЭКП ТК-ның даасканын ёзугаар совет экономиканын аграр секторунга ажылдап турган.

Мөчээн кижи-биле байырлажып, чарлыр дээш Совет Эвилелинде турар дипломаттыг элчин черлериниң баштыннары келген. Совет кижилер-биле кады партияның болгаш күрүнениң көскү ажылдакчызынга ханы хүндүлээлгинни илергейлээри-биле чамдык коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлөлекчилери, социалистиг кады ажылдажылганын акыдүүмда чүрттарының, өске-ла күрүнелериниң делегациялары келгеи.

Үш минута болгаш-ла хүндүлел таныылы солчуп турган. Мөчээн кижиниң хааржаанын чанында хүндүлел таныылында — ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң палаталар даргалары, министрлер, шериг начальниктери, Москва хоорайның болгаш областың партия, совет организацияларының үдуртукчулары.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИСТИГ ЧЕХОСЛОВАКИЯ АМГЫ ҮЕДЕ

Праганың чаа районунда кудумчуну В. И. Лениниң ады-биле адаан (чуоукта). Чехословак найысылалдың хөй муң хамаатылары ында чаа бажыңнарже кожуп киргеннер.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Демисежип турар Африка-биле эп-сеткил каттыштырылгазы

ПАРИЖ. (СЭТА). Азияның болгаш Африканың чүрттарының эп-сеткил каттыштырылгазының совет комитединиң болгаш Африканың улустарынче найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының француз ассоциациязының дөбеңнаңыларының аразында чугаалажышкыннарның төнгенинин соонда аная ат салган кады кылган коммуникеде Африкада НАТО чүрттарының империалистиг агрессиязын шиитпирлиг-биле буруу шапкан.

АКШ болгаш НАТО талазы-биле ооң империалистиг өске эвилелчилери «дузаламчы» болгаш «кады ажылдажылга» сылдаа-биле буурап дүшкен ёзу-чурумнарның тынын алыр, реаксылыг бүгү шимчээшкиннери деткиир болгаш депшилгелиг шимчээшкиннерин моондактаарын оралдажыр сорулга-биле африка улустарының херектеринге шериг талазы-биле болгаарлап киржирин боттандырып чорудуп турар деп, ол документиде айыткан. КНО-нуң Уставынга, делегейнин хоойлуларынга болгаш доктаалдарынга удурланыштыр империализм Мурнуу Африканың расисчилериниге бүгү талалыг дузаламчыны көргүзүп турар. Расисчилериниң кем-буруулуг херектеринге дузалаарының индыг политиказы Африка динке болгаш бүгү делегейге тайбыңга шыңгыы айылдыг болур. Африка могунуң улустарының эрге-ажыктарынга кандыг-даа тайбың шиитпирлээшкинин болдурбазы-биле ол районда империализмниң кажар хөделишкиннери онза айылдыг шынарлыг болу берген деп, коммуникеде демдеглээн.

Диптиг мурнуу чүгүнде улустарның хосталгалыг демиселин баштап турар Мурнуу Африканың африканчы национал конгрезинге, СВАПО-га болгаш Зимбабвениң патриоттчу фронтузунга долу деткимчени коммуникеде илереткен. Расисчилериң кем-буруулуг үзүлгедиглерин истээр талазы-биле делегей комиссиязын тургузарының идеязын делегациялар деткээн болгаш депшилгелиг ёзу-чурумнарны узуткаар сорулга-биле хөлезиленикчилерин алырын болгаш ажылаарын шиитпирлий-биле буруу шапканнар.

НАТО-нуң дузалакчылары

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Заирже Мобутунуң ёзу-чурумунга Пекиниң удуртукчулары боо-чепсекти болгаш шериг дериг-херекселдерин, ооң иштинде доскуул катерлерин чорудуп бээр деп турар. Кыдаттың улус хосталгалыг армиязының кол штабының начальниги оралакчызы Чи Хао-тяньга баштаткан КУР-нуң делегациязының Киншасаже ийи хонук аян-чоруунуң үезинде шериг чепсек-херекселдерин садарының дугайында дугуржулганы чарган.

Делегация заир чазактың төлөлекчилери-биле шериг талазы-биле кады ажылдажылганы хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының айтырыгларының талазы-биле чугаалажышкыннарны чоруткан болгаш чуртка аян-чорук кылган. Ол делегация Колбезн хоорай болгаш Шаба можунуң элээн каш хоорайларында чораан. Кыдат делегациянның келириниң мурнуу чарыында, чоокта чаа ол можуга улустуң тура халышкының НАТО-нуң солдаттары араатанзыы-биле базып каан.

Тайбың чүрттакчы чонну бесканын Чи Хао-тянь мактаан болгаш бодунуң чугааларында НАТО кежигүннери барын чүк чүрттарының боо-чепсектиг интервенциязына эн-не бедик үнелээшкинин ол берген.

Ассошиейтед пресс агентилериниң Киншасадан дамчыдып турарын ёзугаар алырга, Кыдат Заирже шериг чөвүлекчилерин чорударында белеңнин илереткен. Франциядан, Бельгиядан болгаш НАТО-нуң өске чүрттарының инструкторлары-биле кады олар Мобутуның солдаттарын өөредирлер.

Аны үеде КУР-нуң шериг-дөлөн куштериниң специалистера Заирде турун турар. Олар улусчу Ангола-биле кызыгаарлашкан районда хөделип турар. Анголаның чарлыкчы ФНЛА болгаш УНИТА деп белүүтериниге Кыдат көлбак дузаламчыны көргүзүп турар.

СОЦИАЛИЗМ ЧҮРТТАРЫНДА

ПАТРИОТЧУ КИЖИЗИДИЛГЕНИҢ ШКОЛАЗЫ

ВАРШАВА. Польшаның революстуг шимчээшкининиң музейи бодунуң чээрби чылын демдеглээн. Чүртка ажылчын шимчээшкининиң хөгжүдезинин, көскү революсчуларның дугайында документилерни болгаш материалдарны ында делгээн. Ол делгиирлерде бодунуң чүртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, социалистиг идеяларның тиилелгези дээш поляк улустуң эн дээре төлөлекчилериниң дугайын көргүзүп турар. Делгиирлерде өрүе болгаш поляк коммунистериниң хаая чаазанга болгаш бүржуаз тургузутга удур демиселиниң дугайында хөй документилерни делгеп көргүскен.

Үк музей поляк аныктарга идейлиг болгаш патриоттуг кижизидилгениң школазы апарган.

СПЕЦИАЛИСТЕР БЕЛЕТКЕЛИ

ГАВАНА. Кубаның Коммунистиг партиязы болгаш чаза бедик мергежилдиг национал специалистери белеткээриниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып турар. Социализм тургузуушкунунуң оруу-биле чорудуп орар, хөй адырлыг ажыл-агыйны интенсивтиг хөгжүдүп турар республикага тудугжулар, металлургтар, машина тудугжулары, агрономнар, малчыннар, башкылар, эмчилер херек бооп турар. Кубаның дээди болгаш тускай өртүмек өөредилге черлериниң доозукчулары чыл санында-ла заводтарга болгаш фабрикаларга, көдээ ажыл-агый каттыжышкыннарынга кээп ажылдап турар. Чээрби чыл бурунгаар типлээн революция хөй-хөй мун солдаттарга болгаш кыстарга эртемнин эртинезинче калбак орукту ажыткан.

(СЭТА).

СӨӨЛГҮ ШАКТАРНЫҢ БОЛУУШКУННАРЫ

«ЧЕДИНИҢ» ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

● БОНН. Барын чүктүн кол индустриалдыг күрүеларинин — АКШ-тың, ГФР-нин, Японияның, Францияның, Англияның, Каналаның болгаш Италияның удуртукчуларының чөвүлел хуралы ында ажыттынган. Бо дээрге үр үеле үргүлчүлеп келген экономика кризизинден, капиталистиг делегейнин акша-сан-хөө бергедээшкиннериниеен үштунар дээш «чединин» удуртукчуларының сөөлгү чылдарда эрттирип турары дөртку чөвүлел хуралы болур.

Боннда эртип турар чөвүлел хуралда АКШ-тың, Японияның болгаш оларның Европада партнёрларының аразында чидиг чорудээлерни, «ниити рыноктун» иштинде экономиктиг бергедээшкиннерни, үлетпүр бүлүүлгезинин куду бадып турарын, акшаның үне чокталышкынын, ажыл чок кижилерниң көвүдээнин шиитпирлээрин оралдажып турар.

ЕЭН-НИҢ ПОЛИТИКАЗЫН ШҮГҮМЧҮЛЕЭН

● КАНБЕРРА. Австралияның премьер-министри Дж. М. Фрейзер Барыын Австралия штаттың либерал партиязының конференциязынга чүве чугаалааш, Европаның экономиктиг ниитилежилгезинин (ЕЭН) туружун шыңгыы шүгүмчүлээн. «Ниити рыноктун» политиказы Австралияның көдээ ажыл-агый продукциязын чедирип турар деп, ол демдеглээн. Ол чорук Австралияның көдээ ажыл-агый хөгжүлдезин саададып, чүртка ажыл чок кижилериниң санын көвүдеткен, чүге дизе, бистер көдээ ажыл-агый продукциязын садар аргаазыны чидиргек бис деп, ол чугаалаан.

«МАККАРТИЗМНИҢ ЕЗУЗУ» ЕЭН-ДЕ

● ЛЮКСЕМБУРГ. Европаның экономиктиг ниитилежилгези (ЕЭН) Хельсинкиге ниити Европа чөвүлел хуралының Түннел актызын хажытпышаан, кижиниң эргелерин болгаш хосталгаларын үрээрин уламчылап турар.

ЕЭН-нин органнарының болгаш Европа парламентизиниң кол профэвилели бо талазы-биле дыннадыгны кылгаш, Европа парламентизиниң Люксембургта бажынында телефон чугаалажышкыннарын чажыды-биле дыннап турарын дыннаткан. Делегей ажылдакчыларының чугааларын «айыыл чок чорукту хандырар» сорулга-биле чажыт дыннап турар. Ол болза, «кижиниң эргелериниге болгаш хосталгаларына халдаашкын-дыр» деп профэвилели бурруу шапкан.

КҮЖҮН БЭЭР

● АДЕН. Йемен Улус Демократтыг Республика тайбыңга үндезилээш, кожазы чүрттар-биле харылзааларны эжиндериниге бүгү күжүн бээр. Демократтыг Йемен Палестинаның араб улузунуң бодунуң тускай күрүнезин тургузар, Израильдиң эжелеп алганы девискээрлерни катап эгидип алыр дээш күжениишкиннерни деткип турар деп, НУДР-нуң президент Чөвүлелинин даргазы Али Насер Мухаммед медеглээн. «Фатх» организациянның удуртулгазының кежигүнү Хани Хасан баштаан Палестинаны хостаар-организацияның делегациязын хүлээп ап тура ол ынча деп медеглээн.

ЧАҢГЫС ЭПЧЕ КЫЙГЫРЫГ

● БЕЙРУТ. Ливаның президентизи И. Саркис бодунуң албан-хүлээлгезинден дужеринин дугайында бодунуң дилээн дедир алыр деп шиитпирлээн. Хоойлу ёзугаар эрге-чагыргага месилдежиишкин кылып турар бүгү талалар чагыртын, хүндүлээр болза, ол президентинин албан-хүлээлгезинге артар апаарын телевидение дамчыштыр нацияга кылган чугаазынга ол айыткан. И. Саркис Ливаның айыылдыг кризиске таваржып турарын демдеглээш, чүс-чүс мун кижилер боо-моңгулуг бооп артышаанда, күрүнениң айыыл чок чоруунга күш-биле удурланыышкын үргүлчүлээр апаар деп сагындырган.

КАРА САГЫШТЫГ БОДАЛДАР

● БЕЙРУТ. Каттышкан Штаттар Чоокку Чөөн чүктүн айтырыын шын-на сеткилби-биле шиитпирлээрин күзевейн турар. Бо девискээр талазы-биле ооң кол-ла сорулгазы — «тайбынны» тургузарының америк-израиль аргазын араб чүрттарга албадап, сыгаары болгаш араб нефтини империалистиг монополиларның кончаалап алырын идегелдиг магадылары, араб улустарны америк тергииделе чагыртыры ол бооп турарын Ливанның «Ас-Сафир» деп солуну бижээн.

АКШ-тың күзеп-ле турар үүлү араб-израиль месилдежиишкинин уламчылаары болгаш Чоокку Чөөн чүкке душкүүрлүг чорукту хевээр арттырары болурун ол солун айыткан. Америк империализм бодунуң салган сорулгазын чедип алыр дээш араб чүрттарның боттарының-даа иштинге месилдежиишкиниг сегиржин алышкыннарны өскүдерин база оралдажып турар.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕИДЕ ЭҢ ҮНЕЛИГ

РИО-де-ЖАНЕЙРО. 12 килограмм деңзилиг кончуг улуг үнелиг дашты—кызыл турмалинни Бразилияның Минас-Жерайс штадындан тып алган деп, «Глобу» дээр бразиль солун дыңнатнан. Ооң ортээ элээн каш миллион доллар. Делегейде тывылган эң улуг үнелиг даштарның бирээзи деп ону санаан.

ДАЛАЙГА АЯН-ЧОРУК

ТОКИО. Кагосима горттан делегейин дээскиндир чаасканан аян-чорук кылып, 9 метр ыхтага япон Мисато Сако эжиндирип чорупкан. Далайга эжиндирикчиниң оруу Оожум океанааш Мурнуу Американың барын эриинге чедер, а ооң соонда Горн думчукту таварааш Африка диштан мурнуу талазын долганган, Австралияның, Чаа Зеландияның, Микронезияның эриктериче чоруптар. Болунуң төрээн портунга чедип келириниң мурнунда ол 50 муң километр черге далайга эжиндирер. М. Саковуң бодан турары-биле алырга, таарымчалыг байдалда бүгү аян-чорукка үш чыл эртер.

(СЭТА).

«Нян Зан»: Күткүкчүлер—Кыдаттың чагырыкчы бөлүктери

ХАНОЙ. (СЭТА). Пномпеньниң Пол Пот-Иенг Саринин реаксылыг бөлүүнге кыдат эрге-чагыргаларның дузалап турары тодаргай болгаш ону бүгү делегейде буруу шаан көрүп турар деп «Нян зан» солун бижээн. Ол чүртта кижиниң бүгү-ле эргелерин, хосталгаларын базып турар. Кампучия концентрастыг лагерьлер-биле долу шыптыган, миллион-миллион кижилерни хоорайлардан үндүр сывырган, чонну үзүк-соксаал чокка истеп-сүрүп турун берген. Кампучияның улузу ындыг хайталапха канчап таваржып турарыл? Ол бүгү кем-буруулуг үүлгедиишкиннерниң күткүкчүзү чогум кым бооп турарын бистин ажыы-биле чугаалаар үеже келген-дир деп, ол солун мурнуку чүүлүнге бижээн.

Пол Пот 60 чылдарның ортан үезинде Пекинге баргаш, кыдат удуртукчулар-биле ужурашкан. Бо сүлчээ болгаш өскерликчи үүлгедиишкин ынчаарда-ла эгелээн деп солун бижээн. Пол Пот-Иенг Саринин бөлүгленииштикин кыдат удуртукчуларының стратегиязынга курлавыр көөр апарган. Кыдат удуртукчулар шагдан тура-ла Индий-Кыдатка болгаш Мурнуу-Чөөн Азияга кызыгаар чок эргелиг тергиидекчилер болурун күзеп келгеннер болгаш. Ынчангаш вьетнам улус, хамаарылга чок Вьетнам ындыг эжелекчи планнар кылып турган кижилериниң оруунга моондак болу бергени билдингир-дир.

Вьетнамның тиилелгези Индий-Кыдаттың чүрттарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Ынчан баарда, Кампучияга турган өскерликчи идегеттериниң бөлүү Вьетнамның улам ынай хөгжүүрүнге шаптык кадар дээн дужаалды алган. Кыдат Кампучияга боо-чепсек-биле ыяк дузалап эгелээн. Боо-чепсек, ок-чемзек, акша-хөренги-даа ол чүртче сөктүп кирип турун берген. Анаа кыдат шериг чөвүлекчилери чеде берген. Олар дувудалаш-биле Пномпеньниң чепсектиг күштерин быжыглап, кампучия улуска удур хоралакчы үүлгедиишкиннерин кылып, Вьетнамга удур боо-чепсектиг өнчүк-чеңгээлээшкиннерин удуртуп эгелээн. Ынчангаш Пекин биле Пномпеньниң кем-буруулуг сүлчээзи делегейнин улустарынга чижыт эвес апарган.

Эжелекчи планнарны чогаадыы, күш-биле тергиидээшкинни күзеп-бодап турар күткүкчүлер—Кыдаттың чагырыкчы бөлүктериниң талазындан дыка хөй кем-буруулуг үүлгедиишкиннер болган. Кыдат удуртукчулардан мынча деп айтырарын күзеп турар бис: Кыдаттың хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш үргүлчүлелдиг демиселди чорудуп келген Кыдаттың улузуңуң болгаш ол чүрттуң ёзулуг революсчуларының күзел-соруу-биле Вьетнамның болгаш Кампучияның улустарынга удур антигуманныг, кадыг-доошкун үүлгедиишкиннер каржып турар эвес чүве бе?

Кампучияның маадырлыг улузу Вьетнамның болгаш Лаостың маадырлыг улузу-биле бир дөмей, хамаарышпас чорук база социализм дээш хан төгүүшкүнүг демиселди чорудуп, төөгүлүг тиилелгени өскерликчилер бөлүгленииштикинин болгаш даштыкы реакционерлерниң бөлүгленииштикинин-даа кулдары болур дээш чедип албаан-ны болгай. Хостуг амыдыраа, чүрттаар болгаш аскежиктиг болур дизе, боттарының чүрттарының ёзулуг эзлери болур дизе, ол улустарның эрес-дидим, маадырлыг чоруу болгаш күжү-даа четчир деп «Нян зан» түңпелинде бижээн.

«Полиция хевин кедип алган расисчилер» деп сураны «корум-чурумнуң америк хайгааракчылары» шагда-ла чедип алганнар. Хоругдаттырган негрлерни эттеп-согар болгаш харын-даа өлүрер долу эргени оларга херек кырында берип каан.

ЧУРУКТА: хоругдаттырган негрлер. Гарлемниң полиция участогунда эттен турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

густунганы-биле чергелештир аңгылар аразында ылгалдар көскүү-биле чидип, одар бот-боттарының аразында тудуш харылзаалыг болуп, чоокшулажып эгелээн. Аңгылар аразында ылгалдарны долузу-биле үзүткаары, кижи бүрүзүнүн бүгү талалыг сайыралынга таарымчалыг байдалдарны тургузары долу коммунизмни тургусканда хандыртынар. Ындыг болзажок ол сорулгаларның чедиишкиниг боттанып турарын бистин амыдыралывыс көргүзүп турар.

Бистин күрүневистиң Үндезин Хоойлузу совет улустуң **политиктиг хосталгаларының, эргелериниң бүгү комплекстерин — тодаргайлаарга, ажылдаар, өөренир, дыштаныр, кадыын камгалаар, назылап ыраанда күрүне хандырылгазын алыр, чүрттаар чер-биле хандыртынар, культураның чедиишкиннерин ажыглаар болгаш оон-даа өске эргелерин долузу-биле магадылап турар.** Хамаатыларның күрүнеги эргелеп башкарарыга киржир эргезинден эгелээш, оларга дээн болбазының база чагаа-бижиниң хостуг болурунга чедир магадылаттынган эргелерин болгаш хосталгаларын Декларациянын тургускан айтырыглары-биле холбай көөр болза Совет эрге-чагырга чонга берген сөзүн шыныы-биле күүседип келген деп чүве тодаргай көстү бээр.

Кандыг-даа бергелерге таваржып турзажок бистин чүртүвүстүн чонунуң амыдыралы, эртем-билии, кижи назыны четпес үенин дургузунда, кайы хире экижип, бурунгаар улуг базымны кылганы — Коммунистиг партияның, Совет Күрүнениң ленинчи чагыгларга шынчызының тодаргай херечизи.

3.

Кижиниң эргелериниге хамаарышкан айтырыг дугайында чидиг демисел сөөлгү үеде делегей ареназында калбарган. Буржуаз пропаганда социалистиг демократиянын болгаш хоойлу-чурумнуң ужур-утказын каржызы-биле хажыдып, оны бактаар дээш болдунар-ла хемчегларни ап турар.

Капиталистиг ниитилелде кижилер аңгы талазы-биле кандыг-даа хамаарылга чокка хостуг-шөлээн чүрттап турар деп буржуаз пропаганда мактаныр турар. Күш-ажылдың бөдүүн кижилери материалдыг байлактарның, ылаңгыя бүдүүлгениң чепсек-херекселлериниң эзлери болбайн турарындан олар чүгле боттарының кызыл күжүн бай-хөренгитеннерге садып хөлезиленир ужургга таваржып турар. Ол эргени буржуаз пропаганда кижилериниң хостуг эргези деп чарлап турар ышкажыл.

Сайзырангай капиталистиг чүрттарда 40 шактыг ажыл неделязы, социал страхование, уруглар албан черлери дээн ышкаш чамдык чүүлдер бар. Оларны капиталистер тургуспаан, ол чүрттарның ажылчын аңгызы үр чылларның дургузунда демисежип турган, ол чиигелделерни чедип алган.

Буржуаз идеологтар колония чораан чүрттарга хосталганы капиталистиг чүрттар эки турабиле тыпсып берген деп нугулдеп турар. Ол ындыг эвес. Совет Эвилелинин болгаш өскеда социалистиг чүрттарның үлегери-биле национал-хосталгалыг шимчээшкин калбарган болгаш оон түнелинде алаан хөй чүрттар хосталганы чедип алган. Ол чүрттарның чону боо-чепсекти холга гудуп алгаш, хөй ханны төп турган, хосталганы боттары чедип алган.

Шериг-үлетпүр комплекстериниң пропагандистери коммунистернин «агрессчи» чоруунуң уламындан боо-чепсекти эндере бүдүрер ужурга таваржып турар бис деп медеглеп турар. Совет Эвилелинин өске капиталистиг чүрттарның талазындан каш удаа агрессиягa таваржып, өлүмнүг чаа-лайынга миллион-миллион совет кижилериниң амы-тыныын бөгенин төөгү билир. **Дайынны пропагандалаарын шуут хоруурун Советтер чүрту бодунун Дээди Хоойлузунда бижээн болгаш бүгү делегейге тайбың, демократия болгаш социал депшилге дээш демиселдиң мурнуку одуруунда туржуп турар.**

Г. ШАХНАЗАРОВ,
юридиктиг эртемнериниң доктору.

КЫРГАН-АВА ШАЙЛАП ОРА...

Ынчан 1936 чылдың күзү чүве. Ачам суг-биле ийи өг, Алаштың Үстүү-Шыдаяк аксы, Таймылганныг-Тейниң баарынга турган бис. Ол үеде Кызыл-Тайга сумузунга аревэниң ийи үүрү турган. АРЭ колхозундан бир сургакчы эш келген. Ол үүрлериң бүгү кежигүнериниң каттышкан хуралын кылыр дугайында чарлалды тараткан. А мен № 28 үүрүң бүгү кежигүнеринге чедиштир дыңнадыпкан мен. Узун-Аксыдан өрү, Геле-Хөл бажыңдан куду девискээрде турар 90 ажыг аревэчилерден 80 кижи айыткан хүнүнде Эзим-Адаанга улаан-булудга чыглыш келген.

Ук хуралга дөрт түүл айтырыгны чугаалажыры-биле бадылаан. Бирээде, үүр деп атты солааш, чаңгыс суму комитеди кылдыр эде адаан. Комитеттиң чеди кежигүнерин, секретарын болгаш оралакчызын сонгаан. Ийиде, чиңгине ядыы ыг-дурлуг сес энгини аныяктарны шылгап турган, аревэниң хүрээлениңге киирип алган. Үште, Көк-Одуругуун оруун кылырынга аревэчилер канчаар киришкелиниң талазы-биле Монгуш Агыынактың дыңнадыы болган. Чаңгыс боттаң аттыг кижи аңдын чедип, чүдүлгелиг кижи тейлеп эртер Көк-Одуругуун оруун кылырынга «Эзим-Адаа» МАЭ-ниң аревэчи аныяктарының идепкейлиг киришкенин демдеглеп, оларга хуралдан байыр чедирген. Ол оруктап аалдар саат чок көжүп эртип турар апарганынга арат чоп өөрүп, аревэчилерге байыр чедирип турган чүве. Ам болбаазын техниканың ачызында Көк-Одуругуун машиналар шуужүп эртип турарын көргеш, дүжүмде кылдыр бодаар-дыр мен.

Адак сөөлүнде аревэниң хүрээлениңге чажыртынып турган. Тондук чагырыкчының оглу Оскурну аревэден үндүрген. Аревэчи Чыртай төрелге кижи аарый бээрге, Акка турган дериг дүңгүрүг хамны хоон эккелгеш, хамнаткан. Лама, хамның артынчыларының муңур суртаалынга бүүрээр, чамдык аревэчилериң хууда херээн көрүп, революстуг ёзуруумну шыңгыы сагыр дугайын чугаалашкан.

Дацны атсы хуралдаалан хонгаш, эртенинде хүн арай бедий бергенде, аалыга халдып келдим. Кадайым Чысынмаа Сүрүкүевна-биле өглеңгеш, бир чыл арай четээн турган бис. Ийи паш хемчээлдиг, чиңгежээк ыяш доскаарын Чысынмаа быжып, тегериңге белеткеним турар хире.

— Хөреңгилээн улус келди бе? Азы ачаң сугже аалдаарың ол бе, Чысын?— деп ойнай-сылдай аарак айтырдым.

— Чоп хона бердин?— деп мени доскулаары аажок.

— Каразыырың ол бе? Ындыг белен чүве кайда боор, шыңгыы-ла хуралдаалаадывыс. Чөшүрөшпейн турумда-ла, сумуның бир даргазынга соңгуп кагды, канчаар мен?

— Кай, суму даргазынга бе?

— Чок, аныяктарның суму комитединиң секретарынга аан.

— Даргалап шыдаар сен бе, ынчаш?

— Ам канчаар, кежигүн кижи. Кызыдар апаар мен ийнаан — дээримге, кадайым чымчаш кыңыр келгеш, байыр чедирген холун сунду.

— Чаа, ынчаарга даргапы айбылаар апаар-дыр. Даштын ирей сугда кырган-аваң келген-дир. Өг-бажыныска кирип хораан эвес, эккен шайладырла болгай.

Кырган-аваныстың чаңы — уруум, күдээм, оглум, кешим, ооллдарым, кыстарым дээр. Аскының чымчаа магалыг, эргеледип азы чассыдып чоруур. Төрел ёзулалың, таныш-көрүш, эп-пайырал дугайын сеткилиниң ханызынган үнелеп көөр не хораан чүве.

— Бир айтырыг бар, кырган-авай, чүгле сенден айтырар деп бодап хораан мен. «Алдан-дургуннар» деп улустар чүүү канчаш турган улуузул? Ачаңарның хевири кандыг кижил? Дургуннарга канчаш каттыжа берген ирге? Чугаалап берип көрем?— деп, чугаа кадында, ынчан оон айтырган мен.

— Айтырыг берге-дир аа,— дээш, кезек ыыт чок бааргы.— Бо даңзавың бажын алгыда чушкуп көр, оглум. Кактады берген хире-дир — дээш, сөөскен даңзазын мөнче сунду. Ооэун сүүр баштыг кестик-биле алгыда казып, тереэин-биле кузумуурлап бердим.

Кырган-аваныс адазының угун Доңгак, незиниң угун Ондар улус хораан деп чугаалады. Чуртаан хораан чери Ак-Ооруу, Алаш-Аксы ынчаар. Ачазын Доңгак Урдумай, аваазын Ондар Харлыгбай, бодун Хенче деп адаар болду.

— Алдан-дургуннарны кижи сонуургаар эвес улус-тур. Амдыы чаа-ла сумуда аныяктар даргазынга соңгуттурдум деп ордун чоп. Чүвени канчаш билир, ажыл-херээнге шаптыктай бербес чүве бе? Ону чугаалаар-даа хөөнүм чок, угу багай улус-тур ийин — дээш, кырган-аваныс хөөвүргей олур.

— Мында кадайымдан башка өске кижи чок-тур. Ол бажын алыскан алдан-дургуннар деп адаар улусту Тыва Арат Республиканың нам, чазаа хостуг эрге-шолээ дээш, феодалдарга удур демисежип чораан ревлюсчу кижилер-дир деп Тыванын бүгү арат чонунга тайылбырлап турар-дыр. Ам оон сезинген херээ чок, эки ада-өгбелер дээр-дир, кырган-авай — деп каарымга, чугаазы ам-на үнүп келди.

— Ачамны Урдумай деп дем-не чугаалады. Алдан-дургуннарга ол каттышкан, борбак бажын алышкан кижи-дир ийин. Ону чугаалаар-даа хөөнүм чок хораан мен — дээш, кезек ыыт чок олургаш, үнүп-кирип, кылаштан хораан келди. Шагыраан хире боорга, Чыснымаа сыртыкдөжек эдип бээрге, аңаа кезек көрүп чыткаш, удуп берди.

Кежээ апарганда, дуңмавыс Ангыракай кадарып хүннээн хоюн өдекке киирип кээрге шилеге өлүрдүвүс. Күскү мал семис болбайн аан. Кырганны оттуруп, изиг ханнадыр, ужа салдывыс.

— Мынча хөй эштти канчаар, ынай кижи-ле болгай мен, ургуларым—деп кыаа оргаш, ужаны бурунгу ёзу-биле чалгалай кезин, адаанда, үстүнде олурган улуг-биче ургуларга чедиштир одурга кезин үлегиледи. Кырган-авай хундүскү чугаазын уламчылады:

— Ачарыс бир-ле катап Кожагар-биле Ожук-Кажаннарга төрел тыртын хораан. Севгин-Чаптыга сылба эриидеттиргеп. Бажы ыжык кейген кижи. «Сеңгиннериң төре херээ кадыраш турар-дыр» дээш ачаныс оон арай кончаш, Ак-Ооруундан көшкеш, Үзүк-Аксы, Баян-Кол, Ак-Аскыр ынчаар чуртаан чорду. Бир-ле катап, чайын чүве ийин, Садыя-Хүвү Акка турувуста хөй улус-биле кады келгеш, ачаныстың хүлүп алгаш, Чыргакы-Аксынче бадыра баргаш. Ол аппар чорда, ачаныс «кылган херээм чок, актыг мен» дээш, Хемчик суунче хүүгүйбиле халаап, алдырбайн баргаш. Сөөлүнде, шаг чедир дезип, алдырбайн турган. Улуг-Ак бажыңга барып, Аныонче ажыл бар хораан, тут-турган. Ол олар ачаныс өөнге кирбээн. Ургуларыңа ужурашпаан.

Туттурган дургуннарны, оларның араызында бистиң ачаныстың база ырады алгаш баар деп медээ келген. Сандаймаа дээр эжим эрес уруг, оон-биле кады оларның соонче хаптыыс. Хорум-Даг чыныңга бисти улузуска ужураштырбаан. Чадаана чыныңга эдерип кээривиске, кижи дээрге кара арыг чүве хораан. Ачамга аңаа ужуражып, чаныңга хонуп турдум. «Херектиң ужуру Хемчик савазынга сыңмас. Ырады алгаш баар хире-дир. Хеймер оглум Сандыктан оскелери, силер шуптуцар улгадын оскүлей берген болгай силер. Хеймеримни ат дергизинге чедиргеш, ырадын каарымгай. Хары кижи холунга кире бергенде кайыын эки боор. Аныяастыг Садыя-Хүвү бажында олурупту. «Шаг-шаа биле турбас, чавылдак көгү-биле чыпас» чүве дээн. Экини-ле өскөөрдир мен, уруум»— дээш, ачам сырбыктай өрүп каан бажымны эктар тыткаш, катап-катап чыттап каан. Улусту хүлүп алгаш. Хөндергейни өрү алды чоктады берген. Ха-дуума, төрел чоп-биле кады ачам соондан көрүп турып калган мен.

Ачаныс бажын алышкан сөөлүнде, дүжүметтериң истээр-сүрер чоруу улам кадыраан.

Бир тевеге-ле ийи кижи бажын чүдүрүп турган, тос тевеге чүдүрүп эккелгеш, оруктар белдиринге, арт-сынарга азып турган. Ынчалза-даа оон коргар хамаан чок, кижиниң сеткили кадыгланып, өскөөнкылыы улам хайнытын көөр чүве чораан. Ынчангаш бис Акка чуртаар аргажок болган бис. Алаштың Корган деп черге, чурт чайлап, коже берген төөгүвүс ол-дур ийин ургуларым — диди. Кырган-аваныс шайлап ора, моңу төөгүп берген чүве.

М. ОНДАР-ООЛ.

Культура амыдыралы

ИНСТИТУТТУ ДООСКАННАР

Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң хүндүскү салбырын бо чылын 120 ажыг, а бот-өөредилге-биле бир үүс ажыг кижи дооскан. Дээн эртемни чедип алган аныяк специалистер республиканың эн ырак районнары — Бай-Тайга, Менгүн-Тайга, Эрзин болгаш өске-даа черлерге барып, бичин чаштарны өөредиринге үлүг-хуузун киирерлер.

Институтту тергиин эки дооскаш, чаштарга быыг билиг бээр дээш аттанганнарның саны хөй. Оларга филология факультединден Татьяна Тамилова, Галина Скипор, физика-математика факультединден Борис Монгуш, Людмила Пономарева болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Д. ИРГИТ.

БИСТИҢ УЧИЛИЩЕВИСТЕ

№ 6 профтехучилищени Чаданага организастаанган бээр үш чыл четкен. Ол үеним дургузунда дыка хөй кижи заводчы-бетонщик, шеверлекчи, бызанчы-бетонщик мергежилдерин шиңгээлип ап, тудугларда ажылдап турар. Бо чылын база 140 ажыг кижи ону доозар.

Ажылчын ангының келир үеде төлээлери бо хүннерде кол эртемнерден ангыла СЭКПниң XXV съездизиниң материалдарын, ССРЭ-ниң, РСФСРниң болгаш Тыва АССР-ниң Конституцияларын, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдарын өөренип турарлар.

Училищенин сургуулдары эрткен чылга чедир чаңгыс каът общежитиеге чуртаан турган болза, бо чылын ийи каът даа ниити чурттаага бажыңынче көшкеннер. Оон уламындан сургуулдарның лизыбүү болгүмнер, спортчу секциялар эрттиреринге улам таарымчалыг апарган.

1978—79 өөредилге чылында училищениң баазазы улам улгаар. Газ-биле каннаарының мергежилин шиңгээдип алырларның чаа бөлүү база ажыттыпар. Ынчан училищени чыл-на ийи үүс хире кижи доозуп үнер.

К. ЧОЛДАК-ООЛ.

Көдээ библиотека

Улуг-Хем районнуң Хайыраканы суурда көдээ библиотека республиканың библиотекаларының аразында калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Бо чылдың эрткен айларында барык дөрт үүс хире кижи аңзы-бүүү авторларның номнарын чагыдып алган.

Библиотека чөвүлели бо чылын чон өртүзүнга ном делгелгезин 16 улаа организастаан, лекция, беседа болгаш помчулга конференциязы дээн чергелиг культура-массалыг ажылдарны база хөйү-биле эрттирген. Ылаңгыя «Тыва черде», «Бистин Төрээн чуртувус — ССРЭ», «Ленин, партия, чон» деп делгелгелер улуг сонуургалды хлара тутган.

Библиотека чөвүлели солун болгаш бедик утка-шынарлыг кежээлерни база улаа-дараа организастап турар. «Совет Армиянын күчүзү», «Иелерни алдаржылаалы» деп темалыг кежээлер сонуурганчыг болган.

Хайыраканың көдээ библиотеказының Эъжимде салбыры база бар. Оон девискээринде чурттакчылар болгаш Баян-Колдун малчыннары база оон номнарны бижидип турар.

Бо хүннерде көдээ библиотеканың ажыллакчылары СЭКПниң июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдарынга турасказаткан булуңну дерип, ол талазы-биле делгелгени организастаарын планнаан.

САНЫ ӨЗЕР

Куйбышевтин телевидение төвү өнүг дамчыдылгаларны доктаамал кылып турар апарган.

Амгы үеде боттарының программаларын өнүг дамчыдылга-биле чурттун дөртен беш хоорайлары чорудуп турар дээрзин Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле ССРЭ-ниң Күрүне комитединиң ажылдакчылары СЭТА-ның корреспондентизинге чугааланнар.

«Херел» болгаш «Экран» деп чаа спутниктерни салып үндүргениниң ачызында «Орбита» станциязы Москва программаларын чурттун хөй-хөй районнарынче дамчыдып турар. Останкинодан өнүг дамчыдылганы чурттун чүгле Европа талазында хоорайлары болгаш чурттакчылыг черлери эвес, харын-даа Ортаа Азиның, Закавказьениң, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чурттакчылары көрүп турар.

СЭТА-ның корр.

Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң хылдыг хөгжүм ансамбли тургустунгандан бээр үр болбаан. Ынчалзадаа оон ойнакчылары чыл бүрүде боттарының мергежилин бедидип келгеннер. Олар колдуунда совхозтуң ажылчыннары.

Хылдыг хөгжүм ансамблиниң кескү чедиишкини — оларның чоокта чаа Якут АССР-ге болган Бүгү-эвилел көрүлдезинге бистиң республикадан барып киришкеш, оон лауреаттары болуп, шаңнал-мактала четкени болур.

ЧУРУКТА: «Хемчик» совхозтуң Якутияга чораан хылдыг хөгжүм херекселдериниң ойнакчылары.

Х. МОНГУШТУҢ фотозу.

Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VI конкурузу доозулган.

ЧУРУКТА: пианино ойнакчыларының конкурузунуң типлекчизи, совет музыкант Михаил Плетнев. Алдын медальды болгаш бирги шаңналды ол алган.

А. КОНЬКОВ болгаш Б. КУЗЬМИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ВЬЕТНАМ ОРДЕННИ ТЫВЫСКАН

Азербайджанның С. М. Киров аттыг университединге Вьетнам Социалистиг Республиканың Найырал орденин тывыскан. Аны-дуңма чуртка эртем болгаш техниктиг кадрларны белетизээр херекке улуг үлүгү киргени дээш университетти ол орден-биле шаңнаан. Орденни ВСРниң Совет Эвилелинде онза болгаш бүрүн эргелиг элчини Нуген Хыу Кхиеу тывыскан.

Сөөлгү чылдарда Вьетнамның 800 ажыг оолдар, кыстары Бакунуң дээди өөредилге черлерин дооскан. Оларның чартык кезим Азербайджан университединге өөренип турган.

Вьетнам Социалистиг Республиканың аңаа өөренип турган студентилериниң хөй кезии геолог-нефтяниктиң, инженерниң, нефтехимияның мергежилдерин алган. Оларның аразында механиктер, математиктер база эвээш эвес.

—Вьетнамда социалистиг тургузуушкунга биске өөренип турган аныяктарның идепкейлиг киржип турарынга чоргаарланып турар бис—деп, университеттиң ректору, профессор Фаик Багир-заде чугаалап турар. —Аныяк специалистер геология партияларында ажылдап, чаа заводтарны болгаш фабрикаларны тудуп, ургуларга билиглерни чедирип турар. Найырал ордени—бистиң күш-ажылывысты бедии-биле үнелээчи ол болур.

Расим АГАЕВ,
ПМА-ның корреспондентизи.

Хандырылганар кандыгыл?

ХЕРЕККЕ АЛБАЙН ТУРАР

Белбей суур — район төвүнден 35 км черде турар. Сарыг-Сеп биле Белбей аразынга аргыжары ындыг-ла амыр эвес. Орук багай, автобус чоруваин турар. Район төвү чедерде, чүгле теплоход маанаар. Байдал мындыг турда-ла бистиң суурнуң чурттакчылары район төвүнче хүнүң чыгыы кирер. Чон ынаар колдуундала аъш-чем садып алыр дээш чоруп турар.

Суурда магазин бар. Оон садыгжызы Мария Горева чоннуң хандырылгазын экижидер айтырыгже шуут кичээнгей салбайн турар. Магазинге хереглелдиң эң чугуда бараанары болганчок-ла үстү бээр. Айтырыг тургузуп, чүве чугаалаарга, садыгжывыс ону хүлээп алыр туржук, харын хорадап, үш-үдүрүм состер сеглээр, садып алыкчыларга каржы. Эзиртир суксуннар садарының чурумун ол шуут сагывас, магазинни чогуур шагында ажыдын, хагбас, бодуунуң кара туразы-биле болур.

Садыг шугумунда ажылдап турар кижиниң аажы-чаны, оон ажылынга хамаарылгазы ындыг болурга черле таарышпас. Ынчангаш ол айтырыгны Бүрен-Аксы көдээ Советтиң күскомунга, Каа-Хем райпозунуң баштаар черинге чаңгыс эвес удаа тургузуп турган. Ынчалза-даа түүнел чок. Ону херекке чүге албайн турары билдинмес. Бо материалдың соонда бистиң садыгжывыстың ажылынга хамаарыштыр хемчег алдынар боор деп бодаар-дыр мен.

Т. МАНЧЫН.

СПОРТ • СПОРТ •

«ТОРПЕДО» ТИИЛЭЭН

Тыванын автотранспорт эргелелиниң спартакиадазы эрткен неделяда болуп эрткен. Аңаа Кызылдын, Ак-Довуракты болгаш Минусинскиниң будурулгелериниң футболистери ужураштаннар.

Спартакиаданың баштайгы хүнүнде «Совет Тыванын 5 чылы» стадионга Ак-Довуракты «Мотор» биле Кызылдың № 1 АТБ-зиниң «Енисей» командалары ужураштаан. Ак-довуракчылар 5:4 санга утканнар.

Автотранспортчуларның футбозистериниң сөөлгү ужуражылгалары эрткен дыштанар хүннерде болгулаан. Аңаа тиилекчилер илерээн. Бирги черни Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң «Торпедо» командазы алган. Бо будурулгенга дуржулгалыг футболистерге Зураб Сакурия, Виталий Шемякин, Сергей Пономарёв болгаш өскелерниң-даа ачызында ук команда удурлашкычыларының хаалтазынче шиитпирлиг халдаашкынны кылып, тиилелгени чиги-биле чаалап ап келген. Ылаңгыя Минусинскиниң командазы-биле ойнап турган, эвээш үеним дургузунда 41 санны киргеп.

Ийиги черни Ак-Довуракты «Мотору», ушкузуп Кызылдың № 3 АТБ-зиниң футболистери эзлээннер.

Тиилекчилерге тус-тус шаңналдарны тывыскан.

Д. ИРГИТ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—Тбилисиниң Пионерлер ордузунуң «Мзиури» дээр вокал-хөгжүм ансамблиниң концерти.
11.20—«Аңаа коемос». Документалдыг телефильм. 2-ги фильм. — «Чер-биле чугаалажыышкын».
12.20—«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
13.20—А. Скрябин. Симфониялыг поэма. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфониялыг оркестри күүседир. Дирижёру— Б. Демченко.
13.35—16.00—Чапсар.
16.00—Документалдыг фильмнер программазы: «Силер аңаа чүү дээр силер?». «Мээң профессиям—чечек өстүрүкчү-зу».
17.00—Единецкиниң «Чокырлия» дээр Культура бажыңының улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. Кишиневтан дамчыдылга.
17.30—«Бистиң хостуг үевис». Дамчыдылгага экономика эртемнериниң доктору В. Д. Патрушев, ССРЭ-ниң Курилаларының социал айтырыглар киргизиниң начальнигга А. И. Смирнов киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—«Улустуң аас чогаалы». Дамчыдылга.
19.15—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.40—Балет артистериниң концерти.
20.00—«Лондон». Телеочерк.
20.30—«Уильям Шекспир». Хөй серилалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3 болгаш 4-кү серилалары.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—00.55—Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң кубогу. «Динамо» (Киев)—«Торпедо». Киевтен дамчыдылга. Чапсарда— «Спортлото» тиражы. Төнгенде— медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.30—«Эртемниң амыдыралы». Дамчыдылганы ССРЭниң ЭА-ның Сибирь салбырының дарганы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, академик Г. И. Марчук чорудар.
19.00—«Горнистер, харылаңдар!»

КЫЗЫЛДАН

19.30—21.00—«Музыка төөгүзү». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бүгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге биче чаъстаар, диңмирээр. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11, ой-өйде 13-18 метр чедер. Агаарның төмпературазы 23—28, чамдык районнарга 15—20 градус чылыыр.

Кызылга аяс хүн болур. Хаттың дүргени секундада 6—11, чамдыкта 13—18 метр чедер. Агаар дүне 13—15, хүндүс 24—26 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Бажың иштинде өг-бүле чуруу» 10.30, 13.00, 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Суг адаанын күрүнезиниң кадыны» 11.00, 12.30, 14.00, 15.30, «Харыны чүгле хат билир» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ак-көк суг, ак өлүм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Элээдя назын» 15.00, «Каргыс шагдаа кадайындан чарылган» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Багдасар кадайындан чарылган» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орулакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалың секретарының 2-23-35, секретарларның 2-23-35, партийже амыдырал киргизиниң 2-37-13, пропаганда киргизиниң 2-31-75, культура киргизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киргизиниң 2-21-47, үлет-түр киргизиниң 2-22-64, чагаа киргизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуут киргизиннериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериясының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2147.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садылының талазы-биле өргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажың № 1).

ТС—01006